Księga I

Rozdział 1

子曰：「學而時習之，不亦說乎？有朋自遠方來，不亦樂乎？人不知而不慍，不亦君子乎？」

Mistrz powiedział: „Czyż to nie przyjemność uczyć się i regularnie praktykować [to, czego się człowiek nauczył]? Czyż to nie radość, gdy przyjaciel przybywa z dalekich stron? Czyż ten, kto nie utyskuje, gdy ludzie go nie doceniają, nie jest człowiekiem moralnie doskonałym (*junzi* 君子)[1]?".

Rozdział 2

有子曰：「其為人也孝弟，而好犯上者，鮮矣；不好犯上，而好作亂者，未之有也。君子務本，本立而道生。孝弟也者，其為仁之本與！」

Youzi[2] powiedział: „Niewielu jest takich, którzy będąc posłusznymi wobec rodziców i starszych braci, lubią występować przeciwko władzy. O takich, którzy nie lubią występować przeciwko władzy, a lubią powodować nieład, też nigdy nie słyszano. Człowiek moralnie doskonały (*junzi* 君子) poświęca uwagę temu, co stanowi fundament[3]. Gdy zostaje położony fundament, rodzi się naturalny ład (*dao* 道). Czyż posłuszeństwo wobec rodziców i starszych braci (*xiaodi* 孝弟) nie jest fundamentem właściwych relacji (*ren* 仁)?".

---

[1] Najważniejsze pojęcia *Analektów* zostały szczegółowo omówione w glosariuszu.

[2] Mistrz You, czyli You Ruo 有若 (zob. rozdział „Konfucjusz i jego uczniowie").

[3] *Ben* 本 – dosł. korzeń.

Rozdział 3

子曰：「巧言令色，鮮矣仁！」

Mistrz powiedział: „Niewielu elokwentnych, o wyglądzie pochlebców [praktykuje relacje] (*ren* 仁)”[4].

Rozdział 4

曾子曰：「吾日三省吾身：為人謀而不忠乎？與朋友交而不信乎？傳不習乎？」

Zengzi[5] powiedział: „Codziennie sprawdzam siebie samego w trzech sprawach: czy pomagając ludziom, postępowałem zgodnie z poczuciem powinności (*zhong* 忠)? Czy byłem nieszczery wobec przyjaciół? Czy przekazując [nauki nauczyciela], nie przekazałem czegoś, czego nie sprawdziłem w praktyce[6]?”.

Rozdział 5

子曰：「道千乘之國：敬事而信，節用而愛人，使民以時。」

Mistrz powiedział: „Rządząc państwem o tysiącu rydwanów[7]: wykonuj swe obowiązki z szacunkiem i bądź szczery [w słowach i czynach] (*xin* 信), oszczędnie korzystaj z zasobów i kochaj ludzi, powołuj lud do prac publicznych zgodnie z porami [roku][8]”.

---

4 Por. rozdział XVII.17.

5 Mistrz Zeng, czyli Zeng Shen 曾參 (zob. rozdział „Konfucjusz i jego uczniowie”).

6 We wczesnej filozofii chińskiej duże znaczenie przywiązywano do praktycznego zastosowania myśli i rad.

7 Średniej wielkości państwo. W starożytnych Chinach często określano wielkość państwa na podstawie liczby rydwanów, które posiadało.

8 *Ren* 人 i *min* 民 oznaczają odpowiednio „ludzi z tej samej warstwy społecznej”, „lud, poddanych władcy”.

Rozdział 6

子曰：「弟子入則孝，出則弟，謹而信，汎愛眾，而親仁。行有餘力，則以學文。」

Mistrz powiedział: „Młody człowiek w domu powinien być posłuszny wobec rodziny (*xiao* 孝), zaś poza nim posłuszny wobec starszych (*di* 弟), ostrożny [w czynach i słowach] oraz godny zaufania, powinien kochać ludzi i być blisko z tymi, którzy [praktykują właściwe relacje] (*ren* 仁)[9]. Jeśli posiada jeszcze dodatkowe siły, uczy się ogłady (*wen* 文)".

Rozdział 7

子夏曰：「賢賢易色，事父母能竭其力，事君能致其身，與朋友交言而有信。雖曰未學，吾必謂之學矣。」

Zixia[10] powiedział: „O człowieku, który przedkłada towarzystwo [ludzi] światłych[11] nad towarzystwo pięknych kobiet; który poświęca swe siły, służąc rodzicom, i oddaje swą osobę, by służyć władcy; który jest szczery w słowach wobec swych przyjaciół; powiedziałbym, że jest [naprawdę] wykształcony, choćby mówił, że się nigdy nie uczył (*xue* 學)"[12].

---

[9] Należy zwrócić uwagę na zestawienie *ai zhong* 愛眾 oraz *qin ren* 親仁. *Zhong* 眾 to ludzie spoza rodziny, *qin* 親 to krewni. Obcych nie należy krzywdzić, ale relacje *ren* 仁 należy praktykować tylko z rodziną.

[10] Uczeń Konfucjusza (zob. rozdział „Konfucjusz i jego uczniowie").

[11] W *Analektach* pojawiają się ludzie o różnym stopniu zaawansowania wiedzy. Najwyższy w owym zaawansowaniu jest *shengren* 聖人 – mędrzec. *Xian (ren)* 賢人 to osoba, której wiedza jest znacznie bardziej ograniczona, lecz większa niż wiedza zwykłego człowieka.

[12] Według Konfucjusza i jego uczniów wiedza i uczenie się powinny dotyczyć moralności i umiejętności funkcjonowania w społeczeństwie.

Rozdział 8

子曰：「君子不重則不威，學則不固。主忠信，無友不如己者，過則勿憚改。」

Mistrz powiedział: „Człowiek moralnie doskonały (*junzi* 君子), któremu brakuje powagi, nie wzbudza lęku. Jeśli się uczy, nie jest uparty. Kieruje się poczuciem powinności (*zhong* 忠) i jest wiarygodny [w słowach i czynach] (*xin* 信). Nie nawiązuje przyjaźni z tymi, którzy nie są tacy jak on. Kiedy popełnia błąd, nie obawia się go naprawić”[13].

Rozdział 9

曾子曰：「慎終追遠，民德歸厚矣。」

Zengzi powiedział: „Jeśli pogrzeby rodziców będą odbywały się z należytą starannością, a ofiary będą składane także dawnym przodkom, moralna jakość (*de* 德) ludu powróci do swej pełni”[14].

Rozdział 10

子禽問於子貢曰：「夫子至於是邦也，必聞其政，求之與？抑與之與？」子貢曰：「夫子溫、良、恭、儉、讓以得之。夫子之求之也，其諸異乎人之求之與？」

Ziqin zapytał Zigonga[15]: „Kiedy Mistrz przyjeżdża do jakiegoś państwa, musi dowiedzieć się wszystkiego o jego rządach, szuka tej wiedzy? Czy też ktoś mu ją dostarcza?”. Zigong odparł: „Mistrz jest łagodny, dobry, uprzejmy, oszczędny, odnosi się z szacunkiem do innych, w ten sposób otrzymuje [to, czego chce]. Poszukiwanie

---

[13] Konfucjusz uważał, że największym błędem człowieka było niewyciąganie wniosków z wcześniej popełnionych błędów.

[14] Społeczeństwo konfucjańskie było zarządzane poprzez rytuały. Szczególną wagę przykładano do rytuałów pogrzebowych, służących odpowiedniemu wyrażeniu emocji po śmierci bliskich. Więcej na temat roli rytuału i obyczajów *li* 禮 w społeczeństwie mówi się w rozdziale I.12.

[15] Uczeń Konfucjusza (zob. rozdział „Konfucjusz i jego uczniowie”).

wiedzy w przypadku Mistrza jest, być może, inne niż w przypadku innych ludzi".

Rozdział 11

子曰：「父在，觀其志；父沒，觀其行；三年無改於父之道，可謂孝矣。」

Mistrz powiedział: „Obserwuj wolę i zamiary [człowieka], kiedy jego ojciec żyje; obserwuj jego czyny, gdy jego ojciec nie żyje. Jeśli przez trzy lata od śmierci ojca syn nadal będzie postępował tak, jakby to robił jego ojciec, to o nim można powiedzieć, że jest posłuszny (*xiao* 孝) wobec ojca"[16].

Rozdział 12

有子曰：「禮之用，和為貴。先王之道斯為美，小大由之。有所不行，知和而和，不以禮節之，亦不可行也。」

Youzi powiedział: „Najcenniejszym efektem [przestrzegania] norm obyczajowych (*li* 禮) jest harmonia [społeczna] (*he* 和). To jest właśnie najpiękniejsza z dróg, którą podążali Pierwsi Królowie, mniejsze i większe sprawy jedynie jej towarzyszą. Jednak to się nie zawsze udaje – są tacy, którzy wiedzą [jedynie, co to jest] równowaga [społeczna] i układają się ze wszystkimi, lecz nie znają norm obyczajowych *li*, i wtedy właśnie to się nie udaje".

Rozdział 13

有子曰：「信近於義，言可復也；恭近於禮，遠恥辱也；因不失其親，亦可宗也。」

Youzi powiedział: „Jeśli [człowiek] w swej szczerości (*xin* 信) mówi, że [uczyni] to, co jest słuszne (*yi* 義), to jego słowa mogą zostać potem powtórzone[17]. Gdy w szacunku swym trzyma się blisko

[16] Por. rozdział IV.20.

[17] Oznacza to tyle, co „można powtórnie powiedzieć – uczynił to, co jest słuszne". Herrlee G. Creel tłumaczy te słowa następująco: „zanim ktoś

norm obyczajowych (*li* 禮), jest wolny od wstydu i upokorzenia. Ten, kto nie porzuca [sposobu postępowania] bliskich, może być poważany".

Rozdział 14

子曰：「君子食無求飽，居無求安，敏於事而慎於言，就有道而正焉，可謂好學也已。」

Mistrz powiedział: „Człowiek moralnie doskonały (*junzi* 君子) nie dba o to, by być sytym lub wygodnie mieszkać. Jest w czynach szybki, lecz ostrożny w mowie[18]. Szuka bliskości z tymi, którzy znają naturalny ład (*dao* 道), i u nich szuka wzorów do naśladowania. [O takim człowieku] można powiedzieć, że lubi się uczyć (*xue* 學)".

Rozdział 15

子貢曰：「貧而無諂，富而無驕，何如？」子曰：「可也。未若貧而樂1，富而好禮者也。」子貢曰：「《詩》云：『如切如磋，如琢如磨。』其斯之謂與？」子曰：「賜也，始可與言詩已矣！告諸往而知來者。」

Zigong powiedział: „Co sądzisz o [takiej] postawie? Biedny, lecz nie pochlebca, bogaty, lecz nie arogancki?". Mistrz odparł: „Można ją zaakceptować, lepsza jednak jest taka – biedny, lecz przepełniony radością; bogaty, niemniej kochający normy obyczajowe (*li* 禮)". Zigong powiedział: „W *Księdze Pieśni* zapisano:

---

zgodzi się coś uczynić, powinien rozpatrzyć wszystkie okoliczności i obiecać tylko to, co jest odpowiednie i słuszne", tenże, *Confucius and the Chinese Way*, s. 122. Szerszą próbę objaśnienia niejasnego zwrotu *fuyan* 復言 podejmuje także D.C. Lau w swoim tekście *On the Expression "Fu Yen"* 復言, „Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London" 1973, t. 36, z. 2, s. 324–333.

[18] Konfucjusz przywiązywał duże znaczenie do tego, aby słowa i czyny człowieka odpowiadały sobie nawzajem. Przestrzegał przed obiecywaniem na wyrost i przechwalaniem się, zaś osoby elokwentne i bardzo sprawnie posługujące się językiem uznawał za niebezpieczne i dalekie od praktykowania relacji *ren* 仁.

jak wygładzona kość, jak toczona
z nefrytu rzeźba, ze szlifem kamień[19]".

Mistrz powiedział: „Ten Zigong, w końcu mogę zacząć rozmawiać z nim o *Księdze Pieśni*[20]! Wskazałem mu początek, a on wiedział, co nastąpi potem!".

Rozdział 16

子曰：「不患人之不己知，患不知人也。」

Mistrz powiedział: „Nie trapi mnie to, że ludzie mnie nie znają, trapi mnie to, że nie znam ludzi".

[19] Pieśń 55 „Zatoka Rzeki Qi", *Qi Yu* 淇奧 (*Księga Pieśni*, przeł. M. Szlenk-Iliewa, Wydawnictwo ALFA, Warszawa 1995, s. 81). Pieśń opiewa księcia Wu 武 (811–757 p.n.e.), wybitnego władcę państwa Wei 衛.

[20] *Księga Pieśni* zawiera zbiór pieśni ludowych oraz dworskich od i hymnów. Przez Konfucjusza była traktowana jako tekst kulturowy zawierający właściwy dla elit sposób wysławiania się. Dlatego przywiązywał do jego studiowania tak wielką wagę.